

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

УДК 726.1

О.В. Бачинська,
старший викладач
каф. інформаційних технологій в архітектурі КНУБА

ТУРИЗМ, ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ САКРАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ КИЄВА

Анотація: у статті розглядаються специфіка релігійного туризму та його напрямків, фактори, що впливають на його розвиток, історичні особливості формування Києва, що створюють своєрідні умови сучасного релігійного життя міста та можливості розвитку галузі релігійного туризму, спрямованого на сучасні сакральні споруди Києва.

Ключові слова: релігійний туризм, напрямок, фактор, Київ, релігія, сучасність, храм.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. на території України відзначений відродженням релігійного життя і всіх процесів, пов'язаних з ним: наверненням людей до релігії, впровадженням в життя людини та суспільства загалом релігійних дій, обрядів, свят; відродженням храмів – будівництвом нових, передачею історичних об'єктів церковним організаціям, відбудовою втрачених у ХХ ст. сакральних споруд. У зв'язку з цим розвивається сфера туризму, спрямованого на храмові об'єкти, так званого релігійного.

Київ є привабливим містом саме для релігійних туристів, бо з давніх часів розвивався, як духовний центр з безліччю храмових споруд, від малих до комплексів. Після руйнівного ХХ ст., коли за різних обставин була втрачена більшість сакральних споруд, Київ відроджується знову. Цьому процесу може посприяти сфера релігійного туризму. Цей напрямок має декілька відгалужень, які за цілями та формами реалізації відрізняються один від одного і по-різному впливають на розвиток релігії.

Необхідне вивчення туристичного потенціалу саме сучасних храмів Києва, які знаходяться на стадії розвитку (будівництво окремих споруд, розбудова комплексів, формування матеріальної бази і т.і.) і потребують уваги суспільства. Серед них є достатньо цікаві об'єкти, не охоплені туризмом.

Можливість розвитку сучасних храмових споруд Києва за допомогою релігійного туризму раніше не розглядалася.

Метою дослідження є релігійний туризм як один з факторів розвитку сучасних сакральних споруд Києва.

Туризм, спрямований на храмові споруди називають релігійним. Його розділяють на дві великі частини: паломництво та екскурсійно-пізнавальний. Кожен з напрямків має свої особливості.

Паломництво – найдревніший напрямок релігійного туризму, з'явився паралельно з розвитком релігії. Релігійні організації загалом заохочували паломництво, бо це підвищувало їх авторитет, приносило додатковий дохід, поширювало релігійну віру. Оскільки паломництво було спрямовано перш за все на духовні цінності, звичайним явищем була відмова від комфортних умов подорожі та проживання, паломники часто переміщувалися пішки та обмежувалися мінімальними засобами існування.

Сучасний паломник – у більшості випадків людина віруюча з усталеною системою цінностей, що належить до певної релігії. Мета паломницьких поїздок – поклоніння релігійним святиням, адептами якої є паломники. Такі поїздки можуть включати релігійні практики і в тому числі свідому відмову від деяких сторін життя, тому загалом паломники висувають мало вимог до обслуговування. Готелі для них створюють при монастирях, в такі поїздки можуть відправлятися люди з малими доходами.

Місіонерство – також древній напрямок релігійного туризму, близький до паломництва. У сучасному світі достатньо нечисленний. Має духовну мету – навернення до релігії нових спільнот, тому так само не потребує розвинутої туристичної інфраструктури. Місіонерство часто спрямоване на найбідніші та невлаштовані райони проживання людей, де взагалі не має комфортних умов подорожування та проживання.

Екскурсійно-пізнавальний туризм спрямований на відвідування релігійних святинь зацікавленими особами. Мета – пізнавальні та просвітницькі цілі. Таких туристів ваблять місця концентрації релігійних вчень та їх матеріальних проявів (сакральних споруд, природних святих місць і т.і.), але сприймаються вони дещо по-іншому: релігійні споруди – як пам'ятки архітектури та живопису, історичні місця; предмети – як історичні мистецькі твори; дії – як форми мистецтва, культура народу, фольклор. Такі подорожуючі із задоволенням приймають участь у релігійних церемоніях в якості глядачів. Для розвитку та успішного функціонування цього напрямку релігійного туризму необхідна розвинута туристична інфраструктура, з її появою потоки туристів збільшуються.

Існує також нечисленний напрямок наукового релігійного туризму, у який відправляються здебільшого вчені. Мета – пізнання сфери релігії, вчених цікавлять як духовні так і матеріальні прояви релігії, історія та сучасна ситуація. Заради інтересу вчені відмовляються від комфорту, цікаві знахідки заманюють навіть у важкодоступні райони. Для цього напрямку комфортні умови існування бажані, але не обов'язкові.

Загалом сфера релігійного туризму близька до оздоровчого, бо включає певні практики та дії, які оздоровлюють людей духовно, на рівні психіки. Тому поєднання будь-якого виду релігійного туризму з відпочинком, наприклад, на море користується попитом. Також особливістю релігійного туризму є можливість поєднання представників різних напрямків в одній групі, оскільки мета паломницьких, екскурсійно-пізнавальних та наукових подорожей спрямована на ті ж самі об'єкти та місця концентрації релігії.

Сприйняття релігійних місць та об'єктів представниками різних напрямків релігійного туризму дещо відрізняється. Головний чинник, що притягує паломників – дива; святість, що формується з багатьох окремих подій; релігійні центри, адептами якої являються паломники. Другорядними чинниками, але такими, що додають популярності релігійним центрам є наявність старожитностей та давньої історії, архітектури, мистецтва, природних скарбів. Для туристів–екскурсантів та вчених на перший план виходять: історичні особи, події, старожитності, архітектура і мистецтво; другорядним, але важливим для розвитку галузі чинником є дива і святість (не всі вважають прояви святості реальною дійсністю), природні скарби, транспортна доступність та туристична інфраструктура.

Процес формування сучасного релігійного туризму у Києві має свої особливості: перш за все знаходиться під впливом історії розвитку самого міста.

Ще тисячу років тому був закладений унікальний шлях Києва, як сакрального міста: історія нагородила Київ просвітницькою духовною місією серед слов'янських народів. Місто стало спадкоємцем духовного центру Візантії – Константинополя, релігійним центром, з якого поширювалося православ'я на сусідні території. Саме тому у Києві сформувалося поважне ставлення до релігії та храмів: духовність вписана у рамки релігії та сакральні споруди відігравали важливу роль у розвитку історичного міста. Саме будівництву храмів з їх дивовижними інтер'єрами, наповненими живописом, мозаїками, графіті на стінах, релігійними предметами надавали велике значення. Місто було скарбницею релігійного мистецтва. Слава “Златоглавого” Києва ширилася далеко за його межі, до нього спеціально їхали, щоб подивитися на церкви.

На початок ХХ ст. кількість храмів у Києві досягла найбільшого показника. І саме у цей момент духовно-релігійне життя було знищено завдяки зміні політичного курсу країни та наданням місту статусу столиці УРСР. Було втрачено безліч храмів, малих та великих ансамблів, дивом збереглися в складні часи частина історичних храмів, деякі дійшли до нашого часу у спотвореному вигляді. Після розпаду держави і отримання Україною незалежності вже друге десятиріччя в Києві триває процес відродження релігійного життя: населення звертається до релігії і йде до храмів. Поряд з поверненням первісної функції збереженим об'єктам, відбудованою втрачених, почали зводити нові релігійні споруди різних вірувань. Але це лише початок відновлення колишньої величі “Златоглавого” Києва, як колись його називали.

Сучасний Київ – полірелігійне місто: храмами представлені всі напрямки християнства (православ'я, католицизм, відгалуження протестантизму), іудаїзм, іслам. За кількісними показниками – найбільше православних церков, потім протестантських, інші релігії мають від однієї до п'яти споруд та комплексів і вносять релігійне різноманіття у духовне життя міста. Серед старовинних храмів є діючі та музеї, багато збудовано нових споруд, є навіть комплекси.

Такі споруди Києва, як комплекси та руїни Х–ХІІ ст. епохи Київської Русі (рештки Десятинної церкви, Золоті ворота, комплекс споруд Софії Київської, Видубецький монастир, Києво-Печерська лавра з церквами Спаса на Берестові та Феодосія Печерського), церкви ХVІІ–ХVІІІ ст. Київського Подолу та розкидані в історичній частині міста окремі об'єкти ХVІІ–ХІХ ст., навіть позбавлені на деякий час своєї найголовнішої функції – богослужіння, були перлинами архітектури і мистецтва і приваблювали натовпи туристів. Зараз з поверненням деяким історичним спорудам функції храму, історичні сакральні споруди стали ще цікавішими та популярнішими серед туристів будь-яких напрямків, кількість відвідувачів та екскурсій особливо великих історичних комплексів Києва просто вражає.

Але й нові храми заслуговують на увагу, хоча майже не охоплені на даний час релігійним туризмом. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у зв'язку з появою нових релігійних течій у Києві почали будувати споруди, яких раніше не було у місті. Їх зовнішнє оформлення та об'ємно-просторова композиція іноді дуже цікаві і значно відрізняються від традиційних старовинних споруд.

Нові храми Києва за функцією та зовнішнім виглядом, який відображає внутрішню суть, розділяються на три групи: храми, молитовні будинки та будинки зібрань. Не всі з них настільки привабливі, щоб стати об'єктами постійної уваги релігійних туристів різних категорій. *Храми* зберегли внутрішню структуру, характерну для споруди тої чи іншої релігії, унікальне формоутворення, тому здалеку прочитуються, як сакральні. Це православні

споруди, католицькі, мечеть. *Молитовні будинки* – протестантські церкви, простіші за структурою, мають більш примітивну архітектуру, форми, характерні для громадських будівель. Здалеку не прочитуються, як храми, але використана в оформленні релігійна символіка робить їх архітектуру більш виразною і, іноді, цікавою для споглядання. *Будинки зібрань* – протестантські церкви, що мають ще більш примітивні рядові форми, характерні для малоповерхових житлових будинків або невеличких офісів, повну відсутність релігійної символіки. За внутрішньою структурою та зовнішнім виглядом їх важко віднести до сакральних споруд з їх неповторним формоутворенням.

Загалом сучасні сакральні споруди Києва мають всі чинники, що притягують релігійних туристів: дива, святість, історію, пов'язану з духовним відродженням Києва, цікаву архітектуру, мистецтво, поєднання з природними скарбами, транспортну доступність по місту. Але сучасні храми лише розбудовуються, і тому сфера релігійного туризму може підтримати процес їх розвитку. Кожний напрямок туризму по-своєму впливає на храм: паломники надають фізичну допомогу, виконуючи різні роботи, наворачтають до релігії; туристи складають частину фінансування; вчені вивчають та створюють наукові знання.

Таким чином, у Києві необхідно розвивати сферу туризму, спрямовану на сучасні сакральні споруди Києва. Це буде цікаво і туристам, і необхідно для розвитку храмів. Є багато факторів, які створюють сприятливі умови для цього процесу: 1) будівництво нових храмів, як відродження духовності Києва; 2) збережені історичні споруди, які приваблюють туристів; 3) полірелігійність Києва, місто цікаве будь-яким релігійним туристам; 4) високий процент релігійно орієнтованого населення України, яке є потенційними релігійними туристами; 5) відносно спокійна політична та економічна ситуація в країні, розвинута міська інфраструктура Києва з готелями, транспортом, ресторанами і т.і. сприяє розвитку туризму; 6) столичний статус Києва приваблює жителів інших міст України, зокрема невеличких; 7) природа Києва, ріка Дніпро, які надають можливість відпочинку і являються додатковим привабливим фактором для релігійних туристів. Але найбільший туристичний потенціал мають сучасні храми та молитовні будинки, будинки зібрань можуть бути цікавими лише невеличким напрямкам наукових туристів.

Список використаних джерел:

1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
2. Бачинська О.В. Необхідність відродження Києва, як релігійного центру // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. – К.: КНУБА, 2009. – Вип. 21. – С. 119–124.
3. 50 знаменитых городов на карте мира / Скляренко В., Батий Я., Иовлева Т., Исаенко О. – Харьков: ФОЛИО, 2006. – 512 с.
4. Matthews S. Kyiv: Pocket Guide. Austria: Air Ukraine and Texparo GmbH, 1997. – 128 p.
5. Бачинська О.В. Особливості об'ємно-просторових композицій сучасних сакральних споруд м. Києва // К.: КНУБА, 2009. – Вип. 22. – С. 18–25.

Аннотация

В статье рассматривается специфика религиозного туризма и его направлений, факторы, которые влияют на его развитие, исторические особенности формирования Киева, которые создают своеобразные условия современной религиозной жизни города и возможности развития отрасли религиозного туризма, направленного на современные сакральные сооружения Киева.

Ключевые слова: религиозный туризм, направление, фактор, Киев, религия, современность, храм.

The summary

Specificity of religious tourism and its directions; the factors, which influence its development; historical features of formation of Kiev, which create original conditions of modern religious life of city and opportunity of development of branch of religious tourism directed on modern sacral structures of Kiev is considered in clause.

Key words: religious tourism, direction, factor, Kiev, religion, modernity, temple.